

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้นำสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตาม ลำดับดังนี้

สรุป

ชุมชนริมน้ำจันทบุรีเป็นชุมชนที่ค้นพบว่า ตนเองมีทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสามารถนำมาใช้เป็นพลังและเครื่องมือในกระบวนการจัดการชุมชนผ่าน คนในท่ามกลางการเข้ามาของแผนแม่บทจังหวัด เรื่องเส้นทางสายเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชุมชนริมน้ำจันทบุรี มีกระบวนการจัดการที่เน้นกระบวนการกลุ่ม โดยการนำของกลุ่มแกนนำหรือคณะกรรมการชุมชน กระบวนการจัดการนั้นเป็นไปโดยการต่อรองไม่ใช่ต่อต้านอำนาจจากภาครัฐ เป็นการหันกลับมาหาความเป็นชุมชน ได้แก่ ความเป็นชุมชนแห่งประวัติศาสตร์จึงเป็นชุมชนการค้าที่เคยเจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ 5 การเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์อันหลากหลาย ด้านเชื้อชาติ ศาสนาของผู้คนที่อยู่อาศัย นั่นคือ ชาวจีน ชาวไทย และชาวญวนเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้ ยังเป็นชุมชนที่มีความสงบสุข มีประเพณี ภูมิปัญญาตลอดจนวัฒนธรรมที่ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นวิถีชีวิตแบบชาวริมน้ำ

ด้วยเหตุนี้ ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจึงเป็นชุมชนที่มีทุนหรือทรัพยากรทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น ในกระบวนการจัดการชุมชนในมิติของชุมชนจึงใช้ทุนทางวัฒนธรรมของตนเป็นเครื่องมือในการจัดการนำเสนอภาพความเป็นชุมชนแห่งวิถีวัฒนธรรม การยินดีให้พาณิชย์จังหวัดเข้ามาเสนอเรื่องการการท่องเที่ยว อีกทั้งสามารถประสานความร่วมมือกับพาณิชย์จังหวัดได้ ตลอดจนการประสานงานกับองค์กรเอกชนที่อื่น ๆ ที่เข้าร่วมในกระบวนการจัดการชุมชน ทั้งสถาบันอาศรมศิลป์ที่เข้ามาปรับสภาพภูมิทัศน์ชุมชน สร้างพิพิธภัณฑ์ร่วมกับชาวบ้าน หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยบูรพาที่เข้ามาสำรวจพื้นที่ในมิติการศึกษาชุมชน และรวมถึงองค์กรเอกชนอื่น ๆ งบประมาณที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรี ได้รับเกิดจากแรงสนับสนุนจากคนรอบข้างที่มองเห็นคุณค่าของชุมชนริมน้ำฯ ที่ต้องการการปรับปรุงในท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยว แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางตอบสนองระบบตลาด และนำชุมชนไปเป็นสินค้าในกระบวนการเหล่านั้น

การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนริมน้ำจันทบุรี เกิดจากการจัดการผ่านคนในสายตาของคนในผู้อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำฯ พวกเขาอยากว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นไปในทิศทางที่ดีและไม่

กระทบวิถีชีวิตของพวกเขา สิ่งเหล่านี้คือ ประเด็นสำคัญที่กลุ่มแกนนำชุมชนกล่าวอยู่เสมอว่าจะไม่มีการนำชุมชนริมน้ำจันทบูรเข้าสู่วิถีตลาดนั้นคือจะไม่มีการจัดสร้างชุมชนในรูปแบบตลาดบกหรือตลาดน้ำเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและรายได้เข้ามาสู่ชุมชนด้วยกระบวนการดังที่กล่าว เนื่องจากแกนนำฯ เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำฯ มาตั้งแต่เกิดมีความคิดและความเห็นเช่นเดียวกับชาวชุมชนริมน้ำฯ ส่วนใหญ่ที่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อการค้าแต่เต็มใจรับข้อเสนอของทางพาณิชย์จังหวัดที่จะปรับปรุงให้เข้ากับกระแสนิยมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยยื่นข้อเสนอให้ชุมชนได้มีบทบาทในกระบวนการจัดการชุมชนเองดังกล่าว

หัวหน้ากลุ่มแกนนำชุมชนกล่าวว่า กระบวนการจัดการชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านมีโอกาสและมีสิทธิที่จะเข้ามาร่วมกันคิด ทำเพื่อชุมชน แกนนำเป็นเพียงผู้ประสานงานคอยรับเรื่อง หรือเรียกประชุมในวาระต่างๆ ความคิดเห็นของชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญไม่เฉพาะแกนนำต้องรับฟัง จังหวัดก็ต้องรับฟังด้วย เพราะการพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็งจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนทุกคน เมื่อผู้วิจัยถามว่าแกนนำคิดว่าการจัดการชุมชนที่ผ่านมาตลอดจนการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ถือเป็นผลสำเร็จหรือยังและแนวโน้มในอนาคต ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะยังคงสภาพเช่นนี้หรือไม่ คำตอบนั้นแกนนำกล่าวว่า ในอนาคตอันใกล้ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็ยังคงเป็นชุมชนเฉกเช่นปัจจุบันนี้ ความเปลี่ยนแปลงอาจเป็นไปได้ในรูปแบบของการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อสร้างภาพชุมชนให้ชัดเจน โดยยังคงเป็นการผ่านคนในชุมชนอยู่และยังคงทำงานประสานกับภาครัฐและเอกชนต่อ

นอกจากนี้ชุมชนริมน้ำจันทบูร มีการจัดงานเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน จังหวัด องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา ฯลฯ ที่สำคัญเป็นการแสดงออกถึงการก้าวไปสู่การเป็นชุมชนที่เป็นที่รู้จัก โดยก่อนหน้านี้ ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นสถานที่ที่เคยถ่ายทำรายการโทรทัศน์หลายประเภทหลายช่องการจัดงานนี้ จึงเป็นเหมือนการย้ำความเป็นชุมชนที่น่าเสนอความเป็นชุมชนผ่านมิติประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์อันหลากหลายและวิถีชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนมานำเสนอต่อคนภายนอกอย่างชัดเจน โดยการจัดงานลักษณะนี้จะจัดขึ้นเพียงปีละครั้ง นั่นคือ ชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเนรมิตภาพตลาดย้อนยุค และประชาสัมพันธ์สู่คนภายนอกให้เข้ามาเยี่ยมชมในช่วงการเวลาจัดงานดังกล่าว ในภาวะปกติชุมชนริมน้ำจันทบูรก็จะคงรักษาสภาพความเป็นชุมชนที่เป็น reality คือไม่ต้องปรุงแต่งสร้างภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่ไม่มีการจัดงาน นักท่องเที่ยวที่เข้ามา ก็จะเข้ามาเพื่อสัมผัสบรรยากาศแบบชุมชนดั้งเดิมจริงๆ ไม่ได้เข้ามาบริโภคสินค้าเป็นหลัก หากแต่เป็นการมาสัมผัสวิถีชุมชนมากกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรพึงพอใจให้เป็นเช่นนั้น

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีดีอยู่แล้วเป็นชุมชนที่มีจุดเด่นและมีเอกลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมาสร้างเป็นตลาดหรือมาค้าขายอะไรเพื่อเรียกคนเข้ามาท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวที่

เข้ามาส่วนหนึ่งพวกเขาต้องการมาดูบรรยากาศแบบริมน้ำจริง ๆ แบบไม่เป็นตลาดคนในชุมชนใช้ชีวิตกันไปแบบปกติ ไม่ต้องปรุงแต่ง นักท่องเที่ยวก็จะมาเดินชมบรรยากาศ เข้าไปดูพิพิธภัณฑ์ไปถ่ายรูปกับมุมบ้านเก่าหรือบ้านที่เคยออกทีวี ลงนิตยสาร แวะทานก๋วยเตี๋ยว ซื่อไอศกรีมตราจรวด ซื่อของที่ระลึกที่ร้านเสน่ห์จันทน์ แล้วก็ข้ามสะพานไปดูโบสถ์คริสต์ฯ มีการปรับปรุงอาคารบ้านเรือนที่มันเก่าแก่มาก ๆ ให้แข็งแรงขึ้น สวยขึ้นเหมือนอย่างบ้านพิพิธภัณฑ์ อาจมีคนสนใจเข้ามาถ่ายทำโฆษณา ละคร รายการโทรทัศน์มากขึ้น คนมาเที่ยวมากขึ้นเพราะรู้จักชุมชนผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะช่วงงานประจำปี พวกเราก็ออกร้านขายของกันสักหน เป็นความสนุกสนานครึกครื้นทั้งคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว

นอกจากความคิดเห็นของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร ผู้วิจัยยังได้รับทราบความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวมองว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนเล็กๆ เดินเที่ยวใช้เวลาไม่มาก บรรยากาศดี มีภาพวิถีชีวิตคล้าย ๆ กับเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย แต่ดูเป็นธรรมชาติมากกว่าตรงที่ไม่มีเกสต์เฮาส์ ที่พัก โฮมสเตย์ เป็นภาพวิถีชีวิตที่ชาวริมน้ำเคยใช้ชีวิตตั้งแต่อดีต ไม่อยากให้ชุมชนนี้กลายเป็นเหมือนตลาดหรือมีคนเข้ามาเยอะ ๆ เพราะอาจทำให้ทรุดโทรมเร็ว และไม่รู้รู้สึกสบาย ๆ เวลามาเดินเที่ยวชมแบบปัจจุบันนี้

จากความคิดเห็นของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรเองสอดคล้องกับความคิดเห็นของคนภายนอก อย่างนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ก็ต้องเป็นลักษณะของคนที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ไม่ใช่นักท่องเที่ยวประเภทชอบเที่ยวตลาดหรือสถานที่ที่ผู้คนลาคล่ำ ต้องการมาเดินเที่ยวชมแบบสัมผัสภาพบรรยากาศ ดังนั้น ก็ตรงกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนริมน้ำจันทบูรในการจัดการท่องเที่ยว สร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่มุ่งเน้นการค้าแต่ต้องการให้ชุมชนมีจุดยืน และสำหรับอนาคตชุมชนริมน้ำจันทบูร อาจเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะการปรับสภาพภูมิทัศน์ มีการออกสื่อมากขึ้นเพราะชุมชนเริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลาย แต่ชุมชนริมน้ำฯ ก็ยังยืนยันว่าจะไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิถีชีวิตไปจากแบบเดิม

ความสำเร็จในวันนี้ของชุมชนริมน้ำจันทบูร อยู่ที่ความเข้มแข็งของคนในการมีจุดยืนที่แน่นอน และการมีจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนที่ดี และสามารถนำไปใช้ต่อยอดในได้เป็นอย่างดี ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับทั้งภาครัฐและเอกชนได้โดยไม่ขัดแย้ง แรงสนับสนุนรอบด้านดังกล่าว ถือเป็นจุดแข็งในกระบวนการทำงานของชุมชนริมน้ำจันทบูร และเป็นสิ่งที่แกนนำชุมชนใช้เพื่อเป็นอำนาจในการต่อรองกับภาคต่างๆ ในการยื่นกรณการจัดการชุมชนโดยคนในชุมชนเอง

การพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบูรไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นทิศทางในอนาคตที่กลุ่มแกนนำชุมชนรวมทั้งชาวริมน้ำฯ ทุกคนคาดหวัง การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) เป็นแนวคิดที่เกิดจากความไม่สมดุลในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดช่องว่างมากมาย รวมทั้งช่องว่างระหว่างการอนุรักษ์นิยมกับบริโภคนิยมด้วยใน

การศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี ได้นำแนวคิดเรื่องการพัฒนาเป็นแนวทางการศึกษาในบทสรุป เพื่อชี้ให้เห็นว่า แนวทางดังกล่าว คือเป้าหมายสำคัญที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร และชุมชนอื่นอีกหลายแห่งมุ่งหมาย แม้ว่าชุมชนริมน้ำจันทบูรจะมีจุดยืนที่ชัดเจนถึงกระบวนการของชุมชน และเป้าหมายการพัฒนา ตลอดจนสามารถให้ภาพทิศทางในอนาคตของชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะช่วยสร้างสมดุลในกระบวนการจัดการชุมชนในมิติต่างๆ สามารถทำงานสัมพันธ์กันได้ เน้นความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ต่างมีคุณภาพซึ่งกันและกัน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนและสังคม วัฒนธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงที่กว้าง ลึก และมีพลวัต (dynamic) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างเสริมระบบการดำเนินงานที่มีเหตุผล เหมาะสมกับวิถีชีวิต โดยแบ่งออกเป็นหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและหลักการที่เป็นเหตุผลแห่งการบูรณาการทางแนวคิดที่เน้นโครงสร้างของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดเกี่ยวกับบทสรุปทิศทางกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบูรอย่างยั่งยืนในอนาคต

ชุมชนริมน้ำจันทบูรยังพบว่าบทบาทของคนในมีความเข้มแข็งและชัดเจน เนื่องจากการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นไปโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง การรู้จักต่อรองกับภาครัฐ ทำให้ไม่ถูกการเข้ามาของระบบราชการก้าวร้าย การดำเนินการที่ประสานการทำงานกับภาครัฐและเอกชน โดยมีจุดยืนที่หนักแน่นชัดเจน คือ จุดแข็งของชุมชนริมน้ำจันทบูร นอกจากนี้ การมีจิตสำนึกและจิตสำนึกร่วมในความเป็นชุมชนของคนในชุมชนริมน้ำจันทบูรก็มีมาก ในลักษณะของการเข้ามาร่วมรับทราบและอาจช่วยเหลือ จิตอาสา เมื่อชุมชนมีกิจกรรมหรือมีปรากฏการณ์ต่างๆเกิดขึ้นนั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จะเห็นว่า สำนึกและจิตสำนึกร่วมของชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ การตระหนักรู้คุณค่าของสิ่งที่มีอยู่การค้นหาและค้นพบเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของตนเอง การรู้จักรักเหง้าและที่มานั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ชุมชนทุกแห่งไม่ควรละเลย เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่ชุมชนจะนำมาใช้เป็นพลังในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาหรือกระบวนการต่าง ๆ ภายในได้เป็นอย่างดี และรวมถึงการเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านวิถีวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้นำมาพิจารณาเพื่อปลูกจิตสำนึกชุมชนในกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชน โดยคนในอย่างยั่งยืนในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ในเชิงปริมาณ
- 2.2 ควรศึกษาทิศทางในการจัดการและพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี